

népek törzse, a megmaradás etnikai és társadalmi alapja. Horváth István ebből a törzsből származik, belülről ismeri a paraszti életformát. A népével való elkötelezettséget úgy vállalja mint egyetlen lehetőséget, amivel író népét szolgálni tudja. Alkotásával irodalmunkat gazdagította, olyan írói falurajzot alkotott, amely az évszázados néptörzs belső életéről, kultúrájáról rajzol körképet. A Magyarórdi toronyaljához hasonlítható alkotás ismeretlen irodalmunkban.

Veres Péter önéletrajzi számbavételében a „tenyészet törvényeinek” megismerését a társadalomtudomány és az országépítő munka feladatául jelölte meg. Horváth István könyve is újabb példa arra, hogy „nincs társadalomtudomány és nincs történelem, tehát nincsenek helyes politikai társadalom-élettani ismeretek a néptenyészet tényeinek és törvényeinek a megismerése és megértése nélkül”. Falvaink parasztsága évszázadokig élt a közösség törvényeinek szigorú rendje szerint. Senki sem gondoskodott róluk. A közös munka és az összetartozás tudata kovácsolta egyébe a falvak népét. Az akkori magáramaradottság tudata teremtett értékrendszert, hitet, életérzést a megmaradáshoz.

FÁBIÁN ERNŐ

A Gaál Gábor-irodalomról*

Aki Gaál Gáborról akar írni, leghelyesebb, ha a közelmúlt igeidejét használja. Igeidő — tekinthetém cselekvésbeli időnek is. Közelmúlt: félig befejezett múlt, félig jelen — valami ilyesféle. Félig befejezett: a Gaál Gábor-i *Korunk* ma történelem. Nem is akármilyen: a szocialista, a marxista gondolat folytonossága volt a két háború között. Múlt, amelyből — valamennyire, akármennyire, de mégis: lett a mi világunk. És ezért mondhatnám jelennek. De meg: élnek küzdelemtársak — olyanok, akikkel együtt, s olyanok, akik ellen volt az ő cselekvése. Vannak, és nem is kevesen, akiket ő igazított útjaikra, és vannak, akiknek ő kötött útilapot a talpára (pl. az egyetlen), és ez sem, és amaz sem felejt.

Főképpen pedig vívódunk „dolgok” megoldásáért: olyanokért, amelyek őt is foglalkoztatták — okított, tanácsolt, mit lehetne tenni.

Egy ember nagyságát néha azon lehet lemérni a legkönnyebben, hogy mennyi az előítélet róla. A szenvedély és a szenvedélyesség miatt. Gaál Gáborról pedig bőven van. Többnyire talán éppen ezekkel találkozunk. Sok mindennek mondták őt. Ma (burkoltabban, vagy nyíltan) vádolják dogmatizmussal, a nemzeti kérdés semmibevevésével (finomabban: mellőzésével), azzal, hogy nem minőséget akart az irodalomtól, hanem éretlen felnőttek számára való pedagógiát. És még sok minden mást. Van igaz bíráló is, és övön aluli sunyi ütés. Szükség van történelemre ahhoz, hogy e jelenbeli dolgokat tisztázhassuk. A történelemre: ki is volt ő, mit mondott és mit tett ő valójában. Tisztázni kellene, *mennyire* volt tényleg dogmatikus. Nem könnyű feladat: alapos elemzés kell hozzá, hegységre menő papírok átolvasása — több ezernyi oldal az, ami töle nyomtatásban megjelent volt —, és senki sem fogja minden sorát összegyűjtheti, még a *Korunk*-bélieket sem. Az álnevek miatt.

Aztán tisztázni kellene — a második lépés lenne ez —, *miért* és hogyan volt az a dogmatizmus, ami valóban létezett nála. Ez sem könnyű, hiszen kell a személyes titkok megfejtése, de ismerni kell ehhez a munkásmozgalom, a kommunista mozgalom történetének (a nemzetközinek is) pontos és valóságos menetét.

* Tóth Sándor: Tanulmány G. G.-ről, a *Korunk* szerkesztőjéről. Kriterion, 1971. Bukarest.

A nemzeti kérdés? Összegyűjteni az erről szóló írásait talán nem is olyan nehéz. Bár ez sem gond nélküli. Hiszen megjelent immár háromkötetnyi válogatott anyag Gaál Gábor életművéből, és lesz még egy — a levelezés (talán hamarosan, remélem). De ez, éppen ez, nemhogy hozzásegítene, hanem inkább gátol benne. Mert a válogatás kapitális szövegeket hagyott ki, olyanokat, amelyek nélkül megközelítőleg sem lehet igazságot tenni és igazat mondani. Viszont könnyű hamisítani. Amire iskolapélda lehetne az a mód, ahogyan ma a „romániaiság” fogalmával manipulálnak — no, nem mindenki, de aki teszi, az sem akarja.

Csupa akadémikus, tudományos, száraz kérdés ez, ugyebár? Nem érthető a szenvedély, a nyílt vagy burkoltabb hevesség?

Inkább az csoda, ha akad valaki, aki vállalkozott erre a munkára, nyugodt tud maradni — már annyira, amennyire. Annyira, amennyire tudományos és filológiai munkához, több éves apró munkához szükséges. No igen: vannak, akiket ezek a kérdések „nem érdekelnek”, még ha érintik is őket — így, vagy úgy. Ők talán „objektívek” lehetnének. De ehhez a témához nem nyúl más, mint akit éppen ezek a kérdések érdekelnek. Akik életbevágóaknak tartják őket.

És akadt valaki, aki vállalkozott erre a munkára, nyugodt is igyekezett maradni. Hogy az említett feladatok közül az elsőt (tudományosan) megoldhassa. Tóth Sándor ez, Kolozsvárott. Aki írt egy tanulmányt G. G.-ról, a *Korunk* szerkesztőjéről. Mert előbb tisztázandó, mi is az igazság. Hogy felmutathassa Gaál Gábor igazságát. Sem többet, sem kevesebbet. Vagyis: dogmatikus volt-e a *Korunk* szerkesztője, úgy szöröstül-böröstül? Tisztázni mindazt, amiben Gaál Gábornak igaza volt — erre törekszik a könyvben Tóth Sándor. Ha ez volt a célja, akkor elérte, mert éppen ez az, amit nyújtott.

Mert: olvassuk végig, ahogy az avantgardizmus kérdését tárgyalja, és például kiemeli, hogy Gaál Gábor a valóságirodalom gyönyörű példáját az éppen expresszionista-lírai *Új pásztorban* látta. Ahogy elénk állítja a legszélesebb front — egy egyetemes marxi forradalom gondolat nevében való front — kialakításán munkálkodó Gaál Gábort. Bizonyítékok meggyőző tömegét sorolja elénk Tóth Sándor. Ahogy kimutatja, a *Korunk* szerkesztője az irodalmat mindig irodalomnak látta és annak is akarta, sohasem csorba eszmetölcsernek. De ahogy mindenben és mindenkor az emberért való harcot követelte.

Mert: olvassuk csak el, és látni fogjuk: a *Korunk* nem vidéki, de összmagyar lap volt, és a javából való. Igaz, nem gyűjtötte maga köré az erdélyi irodalom színe-javát — mint vidéki „centrum” az irodalomban talán nem tört át. De volt: a magyar kultúra tényezője, az egészé. Például éppen *azután* nyújtott maximális teret József Attilának, hogy az emigránsok fasisztának nevezték.

Sokáig folytathatnám — Tóth Sándor ezt kötetnyi anyaggal teszi.

És meg kell mondani, mert fontos, hogy Tóth Sándor tud megkülönböztetni. Nem akarja a tévedéseket és hibákat mentegetni; a dogmatizmust, ami valóban volt, letagadni; igazolni azt, amiben nem volt igaza Gaál Gábornak. Tudja Tóth Sándor, hogy ezt nem lehet, és nem szabad. Határokat von, és ezért is van hitele annak, amit mond. Hogy vannak tévedései? Némi elfogultság is akad talán? No, igen. De én csak tisztelem azért, hogy Gaál Gábor *mellett* elfogult. Mert aki — ha ír erről — és azt mondja, hogy elfogulatlan, az becsapja magát, de minket mindenképpen. Már ha elhisszük neki.

Aztán meg: érdemes igen figyelmesen elolvasni az első fejezetét. Azt, amelyik a húszas évekről szól. Nélküle nem fogjuk megérteni Gaál Gábor fejlődését, soha nem fog ez sikerülni. Hiszen itt van minden, és mindennek az előképe és alapja. Annak is, ami széles forradalmi törekvés volt, és annak is, ami a leszűkítő dogmatizmust lehetővé tette. Az ember vívódásaiban és gesztusaiban, a töprengésében és a magatartásában. És úgy, hogy megérezzük a később jövő dolgokat. Már mi, akik valamennyire tudjuk, mi az, ami később jött. Aki nem tudná, az viszont a későbbi fejezetek olvastával nyúljon vissza ehhez az elsőhöz.

Ebben az első fejezetben ezért — és ez igen fontos — tulajdonképpen minden megvan, ami az említett második feladat megoldásához szükséges. Már mint a sze-

mélyesek, a Gaál Gábor-iak. Ez a fejezet egy olyan tanulmányt is bevezethet tehát, amely arról szól, hogy miért és hogyan bukkant fel és szélesedett az, ami dogmatikus volt Gaál Gábornál. (Tóth Sándor tanulmánya egy nagyobb monográfiára épül, abból kiemelt részletekből lett a könyv. Lehet tehát, hogy ez a tanulmány a monográfiában meg is van. Jó lenne, ha minél előbb meg is jelenhetne.)

Kell-e ezek után külön mondanom — nem kell, de nem árt —, mi a konklúzió? Csak ennyi: olvassuk el a könyvet. Érdeemes.

TORDAI ZÁDOR

Bálint György: Az utolsó percek

Öreg igazság, hogy a természetes környezetéből, az újságok hasábjából kiemelt legjobb cikkek — többségükben — elvesztik frissességüket, s a pusztá kordokumentum szintjére süllyednek. Kevésbé „szakállas”, de vitathatatlan igazság, hogy *Bálint György* „alkalmi” írásai, napi (és majdnem naponkénti) publicisztikája túlélte az éltető közeg eivesztését; könyvbe gyűjtött írásai ma is intellektuális élményt jelentenek, írásait ma is — és nem csupán az irodalomtörténész, a társadalomtörténész! — leemeljük a könyvespolcról, belelapozunk, olvassuk. E „csoda” titkát kutatva természetes, hogy most, amikor (*Mihályfi Ernő* előszavával, s *Gondos Ernő* szöveggyűjtésében) tartalmához méltó szép külsőben, kötetbe gyűjtve vehetjük kézbe Bálint 1936—38 között írt glosszáit, napi jegyzeteit, az alkalom elgondolkozottat. Ismételt, meg-megújuló tünődésre készítet e „karcsú” könyv szerzőjének „mibenléte”, életművének lényege, írásainak világa. Kell-e, lehet-e, s ha igen, hová begyömöszölni ennek a félszeg, egész lényében halk, egyes kortársak szerint egyenesen kisleányos író bátor hangú írásait? A hírlapíróból kinövő író? Napi írásait lírával földúsító költő? Vagy egyszerűen publicista, esetleg „közíró”? Az irodalomtörténeti besorolás nehézségei arra figyelmeztetnek; jogos talán a gondolat, hogy Bálint György esetében a *műfaji* kategorizálás béklyóit szét kell törni, mert írásai is átörökítik a műfajok kereteit, átcsapnak egymásba, s úgy, egymással összecsendülve, felerősödve hatnak, hatottak. Véleményem szerint a bálinti életmű megértését az adja, s írásainak színeit-ízeit is az hozza ki teljesen — hangozzék bármily paradoxul is —, hogy az „úrfiú”, a mindig finom eleganciával öltözött „nagyságos író- és hírlapíró úr”, többek között Földi Mihály lapjának is munkatársa a magyar marxista irodalmár értelmiség kiemelkedő képviselője volt. Azé az értelmiségé, amelynek tagjai nem műfajban gondolkodtak, hanem az írásban céljukat megközelítő *eszközt* láttak; s írásaikban teoretikus távlat és mikroanalízis együtt (ha nem is mindig s minden kérdésben hibátlanul) érvényesült. Annak az épphogy kialakuló értelmiségnek volt a képviselője, amelynek többnyire ugyan csak laza kapcsolatai voltak az illegális kommunista párttal, de morális elkötelezettségük kijelölte helyüket és feladataikat; egyeseket szorosabban, másokat lazábban fűzve a munkásmozgalomhoz. Bálint György életművének lényege csak abba az értelmiségi rétegbe állítva érthető meg, melynek legjobb embereit bárhová állította-vetette személyes sorsa, képzettsége, érdeklődése, mindig *örhelyen* állt *s feladatot* teljesített: Miként *Gaál Gábor*, aki a kor egyik legszínvonalasabb folyóiratát, a *Korunkat* hosszú éveken keresztül szinte *egyedül* mozgatta, vagy *Fábry Zoltán*, aki stózi magányából is a *vox humana* megszire eljutó szószólója lett. (*Lukács György*, *Révai József* más „képlet”, de ugyan-csak ebbe a — Marx kifejezésével élve — „ideológiai rendbe” tartoztak.) S ha a személyes sors különbsége életpályák, életművek el- és megkülönböztetője is lett, mindegyikükre jellemző az, amit éppen Bálint György is megfogalmazott: kudarcok,